

SOME PROBLEMS OF DEFINITION OF QUALITY OF PROSECUTION ACTIVITY

Shandula O.

A clarified concept of such terms as «prosecution activity», «quality of the prosecution», «legal standard» is proposed; the indicators of quality of prosecution activity and its general characteristics are given. The author points out that the objective legal evaluation is possible only in case of obligatory presence of the fact that the subject of a legal assessment has a clearly defined qualitative and quantitative determination.

Key words: prosecution activity, quality of the prosecution, legal standard, effectiveness, legal treatment

Надійшла до редакції 19.09.2011 р.

УДК 343.12

Ю. І. Крючко, канд. юрид. наук
Національний університет «Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого», м. Харків

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРИВОДІВ І ПІДСТАВ ДЛЯ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ Й ПІДТРИМАННЯ ПРОКУРОРОМ ЦИВІЛЬНОГО ПОЗОВУ В КРИМІНАЛЬНІЙ СПРАВІ

Актуальність обраної теми зумовлюється необхідністю активізації зусиль прокурорів з відшкодування заподіяної злочинною шкоди. Основною формою такого відшкодування є інститут цивільного позову, застосування якого має численні проблемні аспекти. З огляду на це питання діяльності прокурора з пред'явлення та підтримання цивільного позову в кримінальній справі потребують детального аналізу.

Наукове розв'язання вказаних проблем започатковане в публікаціях таких дослідників,

як Б. Ващук [2], Я. Клименко [7], іВ. Кривобок [8], О. Крикунов [9], А. Лапкін [11–13], Л. Нескороджена [15], побічно вони досліджувалися в працях М. Гошовського [3; 4], С. Давиденко [5] та ін. Водночас у цих роботах питання визначення приводів і підстав пред'явлення та підтримання прокурором цивільного позову в кримінальній справі висвітлено не в повноагу обсязі.

У даній статті розглянуто загальні засади пред'явлення та підтримання прокурором цивільного позову в кримінальній справі. Метою статті є виокрем-

лення обов'язкових умов участі прокурора у відшкодуванні за-подіяної злочином шкоди за допомогою цивільного позову, визначення приводів і підстав цієї діяльності, виявлення прогалини та недоліків у законодавчому регулюванні й практичному застосуванні даного інституту, а також надання пропозицій щодо їх усунення.

Участь прокурора у пред'явленні та підтриманні цивільного позову зумовлюється публічним характером цього інституту, на якому наголошується в літературі [1, с. 149; 7, с. 33; 18, с. 226]. Сама можливість спільного розгляду цивільного позову і кримінальної справи вбачається дослідниками в наявності єдиного юридичного факту, який лежить в основі притягнення особи до кримінальної і цивільно-правової відповідальності в тих випадках, коли злочином завдано майнової чи моральної шкоди [7, с. 34]. Отже, діяльність прокурора з пред'явлення та підтримання цивільного позову в кримінальній справі необхідно розглядати як таку, що спрямована на виконання покладених на нього завдань у сфері кримінального судочинства, серед яких першочерговим є охорона прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть у ньому участь (ст. 2 КПК України).

Діяльність із пред'явлення та підтримання цивільного позову реалізується прокурором як на досудових, так і на судових стадіях кримінального провадження. Правове підґрунтя для цього створюють положення ст. 33 Закону України «Про прокуратуру», ч. 2 ст. 29 та ч. 4 ст. 264 КПК. Урегулювання цієї діяльності міститься також у галузевих наказах Генерального прокурора України: відповідно до п. 7 Наказу № 4гн від 19.09.2005 р. «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять дізнання та досудове слідство» вимагається вживати заходів щодо забезпечення відшкодування завданої потерпілим матеріальної та моральної шкоди, витрат на стаціонарне лікування, виявлення та усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочинів; згідно з п. 5.4. Наказу № 5гн «Про організацію участі прокурорів у судовому розгляді кримінальних справ та підтримання державного обвинувачення» від 19.09.2005 р. при підтриманні державного обвинувачення прокурорам необхідно в усіх передбачених законом випадках ставити питання перед судом про відшкодування завданих злочином матеріальних збитків та компенсації моральної шкоди. Крім того, з огляду на цивільно-правовий характер

інституту цивільного позову в кримінальній справі прокурор має керуватися положеннями цивільного і цивільно-процесуального законодавства щодо визначення розміру шкоди, форми позовної заяви та ін. Звертає на себе увагу і той факт, що окремі дослідники пропонують розглядати діяльність прокурора з пред'явлення та підтримання цивільного позову в кримінальній справі в контексті функції представництва прокуратурою інтересів громадянина або держави в суді, і, відповідно, на вказану діяльність поширюються законодавчі норми щодо прокурорського представництва [11, с. 17; 12, с. 132].

Частина 2 ст. 29 КПК вказує на підстави пред'явлення або підтримання цивільного позову прокурором: «якщо цього вимагає охорона інтересів держави, а також громадян, які за станом здоров'я чи з інших поважних причин не можуть захистити свої права». Зазначені підстави законом не конкретизовано, що дає можливість для їх більш широкого тлумачення. При цьому необхідно підтримати А. В. Лапкіна, який вважає, що за логікою законодавця така можливість передбачається в усіх випадках, коли потерпілий не може самостійно або через представника пред'явити і підтримувати цивільний позов [11, с. 17]. Від-

повідно «іншими поважними причинами» можуть виступати будь-які суб'єктивні та об'єктивні обставини, що перешкоджають законному праву особи заявити позов про відшкодування завданої їй злочином шкоди [1, с. 150], що визначаються прокурором, виходячи з обставин справи і свого внутрішнього переконання. Отже, визначення підстав пред'явлення і підтримання цивільного позову прокурором має оцінний характер і повністю віддається на його дискреційний розсуд. При цьому, як справедливо відмічає Л. О. Курочкина, суд не може відмовити прокуророві у пред'явленні й підтриманні цивільного позову [10, с. 81], навіть якщо зі свого боку визнає такі причини неповажними. У той же час надання прокуророві можливості дискреційного розсуду з цих питань створює загрозу ігнорування ним інтересів цивільного позивача, уникнення діяльності з пред'явлення чи підтримання цивільного позову в кримінальній справі, яка, у переважній більшості випадків, становить значну складність у практичному аспекті.

Тому вважаємо необхідним закріпити підстави для пред'явлення чи підтримання прокурором цивільного позову у відповідних галузевих наказах Генерального прокурора України, де навести перелік причин,

що мають визнаватися поважними. Даний перелік має визначатися з урахуванням положень ч. 2 ст. 36-1 Закону України «Про прокуратуру», відповідно до яких підставою представництва у суді інтересів громадянина є його неспроможність через фізичний чи матеріальний стан, похилий вік або з інших поважних причин самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження, а також п. 4 Наказу Генерального прокурора України «Про організацію представництва прокурором у суді інтересів громадянина або держави та їх захисту при виконанні судових рішень» № 6 гн від 29.11.2006 р., згідно з яким при реалізації представницької функції прокурорам слід вважати пріоритетним захист соціальних і майнових прав неповнолітніх, інвалідів, людей похилого віку, осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. З урахуванням цього до підстав пред'явлення та підтримання цивільного позову в кримінальній справі в інтересах громадянина можуть бути віднесені: заподіяння злочином шкоди життю і здоров'ю особи; вік (неповнолітній або похилий); неволодіння мовою судочинства; малозабезпеченість; належність особи до соціально незахищених категорій громадян (інваліди, чорнобильці) тощо.

Навіть за наявності вказаних підстав цивільний позов у кримінальній справі може бути пред'явлений лише за одночасної наявності трьох умов: 1) матеріальної або моральної шкоди, якої зазнав потерпілий; 2) ознак складу злочину в діях обвинуваченого (підсудного); 3) причинного зв'язку між діями обвинуваченого (підсудного) і завданою шкодою. У разі відсутності хоча б однієї з вказаних умов, вимоги про відшкодування шкоди не можуть розглядатися в межах кримінального судочинства. Крім того, прокурор повинен враховувати, що в кримінальному процесі недопустимі: позов цивільного відповідача до обвинуваченого про стягнення сум, які цивільний відповідач вже сплатив; зустрічні позови обвинуваченого; позови, які пов'язані з фактом вчинення злочину, але не є вимогою про відшкодування майнової шкоди; позови про відшкодування шкоди, заподіяної злочинцем, до осіб, які до кримінальної відповідальності не притягнуті; позови про відшкодування майнової шкоди, що не випливають з пред'явленого обвинувачення; позови, не підсудні місцевим судам [17, с. 236].

Закон не містить чітко визначених положень щодо приводу пред'явлення чи підтримання прокурором цивільного

позову. У зв'язку з цим в юридичній літературі склалася суперечливі підходи до вирішення цього питання. Зокрема Л. Л. Нескороджена зазначає, що вимога особи, яка зазнала шкоди від скоєння злочину, про відшкодування такої шкоди в таких випадках не обов'язкова [15, с. 77]. А. В. Лапкін дотримується думки, що у разі пред'явлення цивільного позову прокурором вимога потерпілого також наявна, але формулює, висуває та підтримує її прокурор в інтересах останнього [13, с. 95]. Остання точка зору видається більш обґрунтованою, оскільки ч. 1 ст. 50 КПК вказує як на умову визнання особи цивільним позивачем пред'явлення вимоги про відшкодування збитків. З іншого боку, такою вимогою виступає власне цивільний позов. В юридичній літературі звертається увага на те, що у разі бажання особи бути цивільним позивачем, від неї вимагається окрема заява або у протоколі допиту робиться відповідна відмітка [17, с. 238]. Тому, на наш погляд, приводами для пред'явлення чи підтримання цивільного позову прокурором може бути як звернення особи, якій злочином заподіяно шкоду, за сприянням в її відшкодуванні до прокуратури, так і особисте визначення прокурором підстав і умов для пред'явлення цивільного позову в інтересах особи. При

цьому очевидно, що наявність звернення є більш оптимальним варіантом, оскільки дозволяє з'ясувати дійсне волевиявлення особи щодо відшкодування шкоди, її виду та обсягу тощо. З іншого боку, відсутність такого звернення не може розглядатися як перешкода для пред'явлення цивільного позову прокурором, оскільки останній при цьому керується принципом публічності і не потребує наявності волевиявлення зацікавлених осіб на вчинення тих чи інших процесуальних дій.

Необхідно підкреслити, що у разі, коли прокурор пред'являє або підтримує цивільний позов, він не стає цивільним позивачем, оскільки ним може виступати лише особа, яка зазнала шкоди від злочину. Відповідно пред'явлення цивільного позову прокурором має вести до визнання особи, в інтересах якої він пред'явлений, цивільним позивачем. У той же час ст. 50 КПК передбачає, що про визнання особи цивільним позивачем чи про відмову в цьому особа, яка провадить дізнання, слідчий, суддя виносять постанову, а суд – ухвалу. Прокурор не згадується серед суб'єктів прийняття рішення про визнання особи цивільним позивачем, що, на наш погляд, є прогалиною у законодавстві. Необхідно відзначити, що визнання особи цивільним позивачем може здій-

снюватися за постановою прокурора або у разі пред'явлення прокурором цивільного позову в інтересах цієї особи.

Пред'явлення цивільного позову прокурором може розглядатися як складний юридичний факт, унаслідок якого особа, в інтересах якої він був пред'явлений, набуває всього комплексу прав цивільного позивача, тоді як зобов'язання доводити підстави та умови, а також підтримувати позов у суді в повному обсязі покладаються на прокурора [1, с. 154]. У зв'язку з цим ч. 2 ст. 291 КПК передбачає, що у випадках, коли позов підтримує прокурор, суд розглядає цивільний позов незалежно від явки цивільного позивача або його представника.

Однак прокурор при цьому не перетворюється на представника цивільного позивача: його позиція під час підтримання цивільного позову визначається публічним інтересом, а не приватним інтересом особи, якій злочином була завдана шкода. Відповідно прокурор не зв'язаний обов'язком підтримувати цивільний позов і зобов'язаний відмовитись від нього чи від його підтримання, якщо в результаті судового розгляду дійде висновку про його необґрунтованість [1, с. 152; 14, с. 3]. У той же час цивільний позивач також не є зв'язаним процесуальною позицією прокурора. Тому, приміром,

відмова прокурора від позову не позбавляє особу, в чиїх інтересах він був заявлений, права ані самостійно підтримувати цей позов далі, ані пред'явити його в порядку цивільного судочинства. З іншого боку, якщо цивільний позивач відмовився від позову, прокурор не може всупереч його позиції вимагати відшкодування заподіяної злочином шкоди на його користь.

На практиці досить проблемним є питання щодо визначення обсягу шкоди, яка підлягає відшкодуванню за допомогою цивільного позову. В цьому відношенні особливо часто вступають у конфлікт позиції прокурора та потерпілого, оскільки розмір вимоги прокурора до обвинуваченого виявляється заниженим порівняно з очікуваннями особи, якій злочином було заподіяно шкоду. Певною мірою суперечливими в цьому відношенні є положення Цивільного кодексу України, які регулюють питання відшкодування шкоди. Наприклад, якщо відповідно до ст. 22 ЦК збитками є: втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням майна, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки); доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене

(упущена вигода), то відповідно до ч. 2 ст. 1192 ЦК розмір збитків, що підлягають відшкодуванню потерпілому, визначається відповідно до реальної вартості втраченого майна на момент розгляду справи або виконання робіт, необхідних для відновлення пошкодженої речі. Як зазначається в літературі, відповідно до цих положень на користь потерпілого (фізичної особи) у кримінальній справі не передбачено відшкодування упущеної вигоди, але це можливе, якщо цивільним позивачем є юридична особа [17, с. 237].

На наш погляд, такий підхід не є правильним. При вирішенні цієї проблеми вважаємо за доцільне керуватися позицією М. І. Гошовського, відповідно до якої прокуророві слід виходити з того, що «з'єднаний процес» розгляду цивільного позову в кримінальній справі має гарантувати потерпілому можливість відшкодування завданої злочинною шкоди в тому розмірі, який він міг би одержати при розгляді позову в порядку цивільного судочинства, інакше існування цього інституту в кримінальному процесі було б неефективним [3, с. 13]. Відповідно цивільний позов у порядку кримінального судочинства має забезпечити повний обсяг відшкодування заподіяної злочинною шкоди, і до нього прокуророві треба вклю-

чати: пряму дійсну шкоду, недержані доходи, витрати, які поніс потерпілий у зв'язку з участю у справі [15, с. 6], та витрати на відновлення порушених прав потерпілого (вартість медичної, соціальної, правової допомоги тощо) [12, с. 135]. Одночасно прокуророві слід враховувати специфіку, яку має компенсація моральної шкоди: цивільний позов щодо цього через особливий і суто індивідуальний характер такої шкоди [5, с. 38; 16, с. 154] може пред'являти лише особа, якій злочинном фактично завдано страждань, тобто потерпілий. Отже, участь прокурора в її відшкодуванні має відбуватися в інших формах, наприклад, шляхом надання потерпілому допомоги по складанню та принесенню відповідного позову, підтриманню його у судовому розгляді [9, с. 10] тощо.

Таким чином, приводи й підстави пред'явлення та підтримання прокурором цивільного позову у кримінальній справі потребують законодавчої регламентації. Їх необхідно сформулювати більш конкретно але при цьому якомога широко з тим, щоб надати можливість прокуророві за допомогою цивільного позову забезпечити кожній особі, яка цього потребує, повне відшкодування заподіяної злочинною шкоди в межах кримінального судочинства.

Список літератури: 1. *Бегма А.* Окремі питання цивільного позову в кримінальному процесі / А. Бегма // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 8. – С. 149 – 152. 2. *Ващук Б. Л.* Предмет доказування в цивільному позові у кримінальному процесі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Б. Л. Ващук. – К., 2007. – 20 с. 3. *Гошовський М. І.* Характер і розмір шкоди, завданої злочином, як елемент предмета доказування в кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / М. І. Гошовський. – Львів, 1997. – 24 с. 4. *Гошовський М. І.* Потерпілий у кримінальному процесі України / М. І. Гошовський, О. П. Кучинська. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 192 с. 5. *Гришук О. В.* Право людини на відшкодування моральної шкоди (загальнотеоретичні аспекти) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. В. Гришук. – Львів, 2002. – 187 с. 6. *Давиденко С. В.* Потерпілий як суб'єкт кримінально-процесуального доказування : монографія / С. В. Давиденко. – Х. : Фінн, 2008. – 296 с. 7. *Клименко Я. О.* Цивільний позов як одна із форм забезпечення слідчим відшкодування шкоди, завданої злочином : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Я. О. Клименко. – К., 2003. – 200 с. 8. *Кривобок В. В.* Деятельность прокурора по обеспечению возмещения материального вреда, причиненного преступлением : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / В. В. Кривобок. – Х., 1997. – 168 с. 9. *Крикунов О. В.* Цивільний позов про компенсацію моральної шкоди в кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / О. В. Крикунов. – Львів, 2001. – 216 с. 10. *Курочкина Л. А.* Проблема обеспечения прокурором прав участников судебного разбирательства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Л. А. Курочкина. – М., 2003. – 160 с. 11. *Лапкін А. В.* Цивільний позов у кримінальному судочинстві України / А. В. Лапкін // Актуальні питання безоплатної правової допомоги в Україні: теорія і практика : збірка ст. та тез наук. доп. і повідомлень наук-практ. конф. / за заг. ред. С. М. Прилипка, О. М. Ярошенка, А. В. Лапкіна. – Х. : ФІНН, 2008. – С. 14 – 22. 12. *Лапкін А. В.* Забезпечення прокурором прав цивільного позивача у кримінальному судочинстві України / А. В. Лапкін // Вісник Луганського держ. ун-ту внутр. справ. – 2009. – Вип. 3: у 2 ч. – Ч. 1. – С. 131 – 141. 13. *Лапкін А. В.* Забезпечення прав і законних інтересів цивільного позивача у кримінальному процесі України / А. В. Лапкін // Юридичний радник. – 2009. – №4. – С. 91 – 96. 14. *Навроцька В. В.* Засада диспозитивності та її реалізація в кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / В. В. Навроцька. – К., 2007. – 16 с. 15. *Нескороджена Л. Л.* Забезпечення процесуальних прав і законних інтересів позивача та відповідача в кримінальному судочинстві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Л. Л. Нескороджена. – К., 2002. – 18 с. 16. *Палиюк В. П.* Правовое регулирование возмещения морального (неимущественного) вреда : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / В. П. Палиюк. – Х., 1999. – 190 с. 17. Підтримання прокурором державного обвинувачення / Л. Р. Грицаєнко (кер. авт. кол.); Г. П. Середа, М. К. Якимчук [та ін]; за заг. ред. Г. П. Середи. – К. : Юрид. думка, 2010. – 656 с. 18. *Федоришин А.* Способи забезпечення майнових прав потерпілого від злочину / А. Федоришин // Вісник Львівського ун-ту. Серія юридична. – 1999. – Вип. 34. – С. 226 – 229.

ПРОБЛЕМЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПОВОДОВ И ОСНОВАНИЙ ДЛЯ ПРЕДЪЯВЛЕНИЯ И ПОДДЕРЖАНИЯ ПРОКУРОРОМ ГРАЖДАНСКОГО ИСКА В УГОЛОВНОМ ДЕЛЕ Крючко Ю. И.

Рассматриваются общие вопросы предъявления и поддержания прокурором гражданского иска в уголовном деле. Автором выделяются обязательные условия участия прокурора в возмещении причиненного преступлением вреда с помощью гражданского иска, определяются поводы и основания этой деятельности. Выявляются пробелы и недостатки в законодательном урегулировании и практическом применении данного института, а также приводятся конкретные предложения по их устранению.

Ключевые слова: прокурор, гражданский иск в уголовном деле, возмещение причиненного преступлением вреда, потерпевший, моральный вред.

PROBLEMS OF THE DETERMINATION OF CAUSES AND FOUNDATIONS FOR THE BRINGING AND MAINTENANCE OF A CIVIL SUIT IN A CRIMINAL CASE BY A PROSECUTOR Kryuchko Y. I.

Common issues of the bringing and maintenance of a civil suit in a criminal case by a prosecutor are being considered. The author singles out the essential conditions of the prosecutor's participation in a compensation of the damage caused by a crime with the help of a civil suit, determination and causes of this activity are being determined. Gaps and defects in a legislative regulation and in a practical application of this institute are being discovered, concrete proposals about their eliminations are being brought also.

Key words: prosecutor, civil action in a criminal case, compensation of the damage caused by a crime, victim, moral damage.

Надійшла до редакції 15.09.2011 р.

УДК 343.12

О. В. Мельник, канд. юрид. наук,
прокурор Орджонікідзевського р-ну, м. Харків

УЧАСТЬ ПРОКУРОРА У ВИРІШЕННІ ПИТАНЬ ЩОДО ЗВІЛЬНЕННЯ ОБВИНУВАЧЕНОГО ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Актуальність обраної теми обумовлюється, з одного боку, дедалі більшим поширенням практики закриття справ із звільненням обвинувачених від кримінальної відповідальності, а з іншого – наявністю значної кількості проблемних аспектів у застосуванні цього інституту. Прокурор, як обов'язковий учасник прийняття рішень щодо закриття кримінальних справ з не реабілітуючих підстав, несе персональну відповідальність за їх законність і обґрунтованість, тому питання, що розглядаються, потребують окремої уваги і докладного аналізу.

Проблемою звільнення від кримінальної відповідальності займалися такі вчені, як Ю. В. Баулін [1], Г. І. Глобенко [2], Л. В. Головка [3; 4], О. А. Губська [5], В. О. Леонтьєвський [9], Т. Б. Ніколаєнко [11], В. О. Новіков [12], Д. В. Філін [16], А. М. Яценко [17; 18] та ін. Водночас, питання участі прокурора у прийнятті судами відповідних рішень та його реагування на виявлені при цьому порушення наразі не стали предметом самостійного наукового дослідження.

У даній статті розглянуто загальні засади участі проку-